

Makale Başvuru/Kabul Tarihleri:
Received/Accepted Dates:
18.01.2025/28.03.2025

Cilt 12, Sayı 23, Yıl 2025

Büyünün Bozulması ve Yeniden Büyülenme: Max Weber Bağlamında Modernite Okuması

Eser KARATAŞ

Üsküdar Üniversitesi
Sos. Bil. Enst., İletişim Fakültesi
Yeni Medya ve İletişim Bölümü
Doktora Öğrencisi
eserkaratas59@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6323-8970

Özet

Max Weber'in "*dünyanın büyüünün bozulması*" ile tanımlandığı şey aslında bireyin sekülerleşmesidir. Friedrich Schiller, Heinrich Heine ve Walter Pater tarafından çeşitli yönleri ile ele alınan bu mit Weber tarafından "*büyünün bozulması*" ve "*sürgündeki tanrılar*" teması ile bireyin modern toplum içindeki yeni konumunu tanımlamaktadır. Bu nedenle ortaya konan bu çalışma Weber'in bireyin yükselen modern kültür içindeki yeri, yörüngesi ve konumunu kavramsal düzeyde analiz edecektir. Moderniteye geçiş kültürel bir süreç tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle rasyonalite, nihai değerleri kendilerini rasyonalize ettiği ve değersizleştirdiği ve yerini giderek materyalist, dünyevi amaçların peşinde koşmaya bırakan bir rasyonalizasyon sürecini ortaya çıkarmaktadır. Bu büyüünün bozulması süreci, değerlerin ya da eylemlerin içkin değerinin ya da anlamının giderek artan bir şekilde 'akılcı' bir verimlilik ve kontrol arayışına tabi kıldığı bir kültürel nihilizm durumuna yol açmaktadır. Bu bağlamda Weber'in moderniteyi yeniden tanımlayan "*dünyanın büyüünün bozulması*" mitti önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: modernite, rasyonalizm, kültür, bilim, din

Abstract

What Max Weber defined as "*the disenchantment of the world*" is actually the secularization of the individual. This myth, which was addressed in various aspects by Friedrich Schiller, Heinrich Heine and Walter Pater, defines the new position of the individual within modern society with the expression "*disenchantment*" and "*gods in exile*" by Weber. Therefore, this study will analyze Weber's place, trajectory and position of the individual within the rising modern culture at a conceptual level. The transition to modernity is driven by a cultural process, therefore rationality brings about a rationalization process in which ultimate values rationalize and devalue themselves and are increasingly replaced by the pursuit of materialistic, worldly goals. This disenchantment process leads to a state of cultural nihilism in which the intrinsic value or meaning of values or actions is increasingly subordinated to a 'rational' search for efficiency and control. In this context, Weber's myth of "*the disenchantment of the world*", which redefines modernity, is important.

Keywords: modernity, rationalism, culture, science, religion

Giriş

Dünyanın büyüünün bozulması mitti bilimin, dini ve batıl inançların egemenliğini aşındırdıktan sonra modern toplum içinde bireyin kendini yeniden konumlandırışına vurgu yapmaktadır. Alman sosyolog Max Weber, 1918'de verdiği bir konferansta bu terimi popülerleştirmiştir. Terim, Weber tarafından modern, bürokratik, laik Batı toplumunun karakterini tanımlamak için Friedrich Schiller¹'den ödünç

¹ 10 Kasım 1759-9 Mayıs 1805, tarihleri arasında yaşamış Alman oyun yazarı, şair ve filozoftur. Sık sık estetikle ilgili konuları tartıştı. Schiller Goethe'nin felsefi vizyonlarının muhaliflerine meydan okuduğu şiirler yazdı. Bkz: Kerry, P. E. (2007). Friedrich Schiller: Playwright, Poet, Philosopher. Historian. ISBN 9783039103072.

alınmıştır. Weber, İngilizceye '*Büyü bozma*' olarak çevrilen, Almanca '*Entzauberung der Welt*' kelimesini kullanmaktadır. Weber'e göre (1991: 40) "Batı toplumunda bilimsel anlayış inançtan daha değerlidir ve geleneksel toplumun aksine süreçler rasyonel hedeflere yöneliktir." Özetle Weber'e göre (1991: 105-79) "dünya büyük, büyülü bir bahçe olmaktan çıkmıştır. (...) bilimsel yöntemlerin ortaya çıkışı ve aydınlanmış akıl, dünyanın saydamlaştırıldığı ve gizemlilikten arındırıldığı bir yer haline almıştır." Weber'in bu değerlendirmesi tanrıları ve ruhları içeren dünyanın teolojik ve doğaüstü açıklamalarını birey için makul olmaktan çıkarmaktadır, bunun yerine bilimin birey için her şeyi rasyonel terimlerle açıklayabileceği fikrini ortaya koymaktadır. Ancak Weber için bu durum, "dünyanın gizemden arınması" (1991: 79) anlamına gelmekteydi ve bu anlamda, dünyanın büyüünün bozulması, "bilimsel ilerlemenin yabancılaştırıcı ve istenmeyen diğer yüzünün de ortaya çıkmasıydı" (Weber, 1991: 109).

Weber'e göre (2019: 400) "(...) büyüünün bozulduğu bir dünyada artık ilahi olan aşkın değerler artık toplulukta veya yönetimde bulunamaz"; eski tarz dine dönüş daha aşağı bir çözümdür çünkü bu "(...) geçmişin modası, geçmiş ve asılsız inançlara geri çekilme anlamına gelmektedir" (Weber, 1991: 82). Daha ziyade, dinin toplum nezdinde yarattığı boşluğun bilim tarafından doldurulması gerekmektedir. Buna karşın Weber'e göre (1991: 57-58) "bilim, değerler ve ahlakla ilgili soruları açıklığa kavuşturabilir fakat onlara cennetin kapılarını açamaz." Bu nedenle Weber hem bilimin hem de dinin yetersizliğinin "modern dünyada temel bir çıkmaz yarattığını" (1991: 81) düşünmektedir.

Bununla birlikte Max Horkheimer ve Theodor Adorno gibi filozoflar; Weber'in bu tezini, bastırılmış olanın bilim tarafından geri çağırılmasıyla sonuçlandığı şeklinde yorumlamaktadırlar: "Aydınlanmış akıl tarafından bastırılan irrasyonellik, şiddet ve barbarlık biçiminde geri döndü" (Horkheimer ve Adorno, 2002: 94). Bu bağlamda dünyanın büyüünün bozulması tek başına bilimin bir ürünü değildir, başlangıçta belirli din biçimlerini de içeren rasyonel düzenlerin empoze edildiği toplumsal bir süreçten doğmaktadır. Bunun sonucu olarak toplum ve kültürün farklı alt alanlarının farklılaşmasına ve özerkleşmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, ileri düzey rasyonalizasyon koşulları altında bilim, süregelen dünyanın büyüünün bozulma sürecinde başrol oynamaktadır.

Weber'in Sürgündeki Tanrıları

Weber'in "dünyanın büyüünün bozulması" tezi; dine ayrılmış tüm bölümler için bağlam sağlamaktadır. Bu nedenle Weber'in dini düşünce için ortaya koyduğu eleştiri ve sunduğu teorilerden iyi anlamak gerekmektedir. Weber'e göre (1995: 40) "Orta Çağ insanları için dünya, insanın kurtuluşu amacıyla onların disipline edilmesi için fevkalade iyi bir güç tarafından yaratıldı." Orta Çağ insanı, Tanrı'nın her şeyi bu amaçla yarattığına inanmaktaydı ve sonuç olarak Orta Çağ bilimin biçim olarak teleolojik olduğu bir dönemi temsil etmekteydi. Weber'e göre din kaçınılmaz olarak az ya da çok büyü içermekteydi: Din ve büyü; hem iyi tanımlanmış amaçlar ve hedefler peşinde koşarlar hem de insanların kabul edebileceği araçlarla hedeflerine ulaşmaya çalışırlar" (Weber, 1991: 40). Bu bağlamda Orta Çağ'da tek bir yüce ve tamamen iyi Tanrı olduğu için, her şey bilimin ötesinde dine işaret etmekteydi. Weber (2019: 399) Tesniye'den alıntı yaparak: "insanlar iyi bir gelecek umuduyla ve yeryüzündeki günlerini uzatmak için dinin ilkelerini izlediğini" söylemektedir. Çünkü Weber için evren uçsuz bucaksız bir kutsal sistemdi: "Kendi içinde hiçbir anlamı veya değeri yoktu; önemi, insanın kurtuluş dramında oynadığı kısmen simge, kısmen sahne rolünde yatmaktadır" (Weber, 2019: 401).

Weber'e göre bu dini dramda her şey kendisinin ötesinde bir anlam ifade etmektedir: "Ruh gibi kavramların belirsizliği böylece bilişsel bir dinamiğe yol açar. Tanrı, ruh kavramının bir evrimidir. Sıklıkla adları yoktur ve yalnızca kontrol ettikleri süreçlerle tanımlanırlar" (Weber, 2019: 402). Weber, Tanrının yerine ruhların konumlandırılmasını bir "akılcılaştırma" (Weber, 2019: 435) süreci olarak görür: Bununla, "(...) tanrıların dünyanın daha ince ve daha karmaşık bir teorileştirilmesine izin verdiğini" kastetmektedir. Bu nedenle Weber'e göre (2019: 437) "tanrılar her zaman ruhlardan sonra gelirler." Weber için ruh gibi kavramların belirsizliği bilişsel bir dinamiğe yol açmaktadır. Bununla birlikte,

“ruhların Tanrılara dönüşmesinin her yerde ve her koşulda gerçekleşmediğini belirtmek gerekir; koşullar onu desteklemelidir” (Weber, 2019: 435-437).

Ruhların Tanrılara dönüşmesini daha iyi anlamlandırmak için Weber’in *sürgündeki tanrılarını* kavramamız gerekmektedir: Dini düşüncenin rasyonaliteye dönüşmesi her şeyden önce bireyin “yalanlamacı” (Weber 2019: 426) olgusunda kendini göstermektedir: “birey için kendisinden beklenen hizmetleri yerine getirmeyen tanrı ortadan kalkar” (Weber 1995: 427). Birey, tek tanrıcılığı kabul etmekte isteksizdir, “(...) çünkü bireyin eşsiz bir ilahi iradeden beklediği ilham, onun karşı karşıya olduğu doğanın kaprisleriyle pek uyumlu değildir” (Weber, 2019: 426). Dinin (inançların) rasyonalitesinin karşısında erimesinin temelinde bireyin dini yorumlarda içsel bir tutarlılık aramasında yatmaktadır. Weber için bu durum toplumdaki her bireyin (ister bilim adamı olsun isterse sokaktaki adam) “dünyayı ve dünya üzerinde yaşananların dini açıklamasını yaparken tüm bileşenlerin birey için uyumlu olmasını istemesinde yatmaktadır” (Weber, 1995: 309). Weber bunu çalışmasında tekrar tekrar teodise² konusuna dönerek göstermektedir:

Dünya, birbirleriyle rekabet halindeki veya çatışan tanrılar tarafından yönetiliyor olarak tasavvur edildiğinde, dünyanın kusurlarını açıklamak çok az sorun teşkil eder. Tanrıların her birinin kendi tanrıları adına, tanrıları için ya da onun etkisi altında birbirleriyle savaşan kendi destekçileri vardır; doğal fenomenler, zıt etkilere tabi ve çatışan çıkarlara hizmet ediyor olarak görülüyor. Tersine, dünya tek bir iradeye tabi olarak tasavvur edildiğinde teodise merkezi bir ilgi haline gelir Weber (1995, s.310).

Weber, bu konuda tarihsel dinlerin birkaç çözüm önerdiğini söylemektedir. Ancak doğrulanmadığı sürece bu çözümlerin kişiler için tatmin edici olmadığı konusunda da uyarılmaktadır: “Zerdüştlük, Kalvinizm ve Hint (reenkarnasyon) gibi tarihsel dinler üç çözümü göstermektedir” (Weber, 1995: 523). Zerdüştlükteki anlayışa göre; “(...) iyilikten Tanrı, kötülükten ise iblisler sorumludur. Bu, Zerdüştlüğün etki uyguladığı çok geniş alanlarda benimsendi, ancak bu çözüm doğrulanmadığı sürece onu benimsemeyen dinler içinde bir sapkınlık veya sapkınlık tehdidi olarak ortaya çıkıyor” (Weber, 1995, s.523); ikinci çözüm, Hint çözümüdür: “Öznenin bugün uğradığı adaletsizlikler, gelecekteki bir yaşamda (yeniden başka bir bedende dünyaya gelerek) düzeltilecektir, böylece dünya, varlığının bütünlüğü içinde düşünülürse genel bir denge gözlemlenecektir.” (Weber, 1995, s.390). İlk çözüm gibi, ikinci çözüm de onun önemli ölçüde genişlemesini sağlayan doğrulayıcı argümanlara gereksinim duymaktadır. Weber’e göre (1995: 390), bu çözüm de “(...) bir sapkınlık tehdidi oluşturuyor veya dinler tarafından kast sistemine göre bir biçimde yeniden üretiliyor”; üçüncü çözüm, Kalvinizm³ tarafından önerilen çözümdür: “Tanrı her şeye kadir olduğundan, kararları insanların eylemlerinden etkilenemez. Tanrı sonsuza dek kararlarını vermiştir” (Weber, 1995: 392). İyiler hayatta sık sık acı çekiyorsa ve kötüler başarılı oluyorsa, bunun nedeni “Tanrı’nın hükümlerinin anlaşılmasız” olmasıdır (Weber, 1995: 394). Kalvinist çözümü, Tanrı’nın her şeye kadir olduğu fikriyle daha uyumlu olduğu için Weber’e en dikkat çekici gelen çözümdür. Weber için bu çözümler istenmeyen sonuçlarla doludur:

Tanrı, inananlar için çok uzak ve aslında onlara erişilemez olduğu için, artık onunla bağlantı kurmaya çalışamazlar. İnananlar, dünyadaki rollerini özenle ve metodik olarak yerine getirmekle yetinerek, Tanrı’ya yaklaşma umudundan vazgeçerler. Tanrı her şeye kadir olduğunda, kişi artık ona sahip olamaz, yalnızca onun aracı olabilir (Weber 1995: 536).

Bu nedenle Weber için büyük artık itibarını yitirmiştir: “Tarihteki en büyük iki dini güç, Batı Roma Katolik Kilisesi ve Konfüçyüsçülük, coşkuyu bastırdı, büyüyü kovdu” (Weber, 1995: 544). Kalvinizm ve

² Teodise, Tanrı’nın haklı çıkarılması anlamına gelir. İyi bir Tanrı’nın neden kötülüğün tezahürüne izin verdiği sorusuna cevap vermek, böylece kötülük sorununu çözmektir. Bazı teodiseler, “her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir Tanrı’nın varlığını dünyadaki kötülüğün veya ıstırapın varlığıyla tutarlı kılmak için” kötülük sorununu da ele alarak Tanrı’nın haklılığını açıklamaya çalışırlar. Bkz: Plantinga, A. (1974). *God, Freedom, and Evil*, William B. Eerdmans Publishing Company, p. 10. ISBN: 100802817319.

³ Kalvinizm, John Calvin tarafından belirlenen teolojik geleneği ve Hıristiyan uygulama biçimlerini izleyen Protestanlığın önemli bir koludur. Bkz: Schaff, P. (2008). *The Principle of Protestantism as Related to the Present State of the Church*. “Publication Office” of the German Reformed Church. 1845. Original source: Harvard University. ISBN: 0524031053.

onun en önemli kolu olan Püritenlik⁴, bu eğilimin pekişmesine büyük ölçüde katkıda bulundu. “Klasik akıl için artık evren, her şeyi Tanrı’ya tapınmak olarak algılamasa da en azından her şeyi bir amaca hizmet eden ve bir iyiliği hedefleyen şeyler olarak kavramaktadır” (Weber, 1995: 535). Weber’in anlatılarından yola çıkarak Rönesans’tan itibaren, inançların yavaş yavaş değişim gösterdiği söylenebilir. İnsanın, Tanrı ile olan tek ve dikey ilişkisinin yerini, kendi toplumsal ve fiziksel çevresine bağlayan bir yatay ilişkiler ağı almaktadır. Buna bağlı olarak sosyal düzen duygusu veren geleneksel değerlerin düşüşü, yeni bir sosyal düzen oluşturmak için yeni bir dizi değer (dolayısıyla kurallar ve prosedürler) gerektirmektedir. Modern yaşam, genellikle kayıtsızca ve ilgisizce makine gibi takip edilen kurallar ve prosedürlerle doludur. Modern insan için, iyi yaşam artık Tanrı ile doğru bir ilişki kurmaktan değil, kişinin hemcinsleriyle verimli bir ilişki kurmaktan ibarettir. Weber’in düşüncesinde din düşüşe geçmiş bir güçtü. Mevcut durum içinde, günlük deneyim çok daha dünyevi bir toplumsal düzen ve kültürel yaşamda kendini var ediyordu. Weber için din ve dindarlık 20. yüzyılın başında modern zamanlara göre çok daha az değerliydi ve Tanrılar, inanlar tarafından sürgüne yollanmıştı.

Büyüsü Bozulmuş Dünya’da Weber’in Rasyonaliteyi Parçalaması

Modern insan teleolojik evren anlayışını terk ederek nesnellliğini tesis etmiştir. Dahası, modern insan yalnızca teleolojik evren anlayışını terk etmemiştir; yavaş yavaş onun yerine, değerlerin nesnelligiyle bağdaşan bir evren anlayışını benimsemiştir. Bu elbette evrenin uçsuz bucaksız bir olgular bütünü olarak tasavvur edilmesinin yanı sıra teleolojik değerlere aldırış etmeden, ilişkiler içindeki gerçekleri ifade etmektedir. Ve büyüsü bozulmuş bir dünyada rasyonalite nesnellığın de temelini oluşturmaktadır.

Weber’in rasyonellik anlayışında dört ayrı sosyal eylem tipolojisi yatmaktadır. Özetle Weber rasyonaliteyi dörde parçalamaktadır: Ona göre ilk tür araçsal rasyonalite eylemi olarak da adlandırılan ‘amaçlı rasyonel eylemdir’: “Bu tür rasyonellik, insanların davranışlarına veya çevrede var olan şeylere ilişkin beklentilerle ilişkilendirilir” (Morrison, 1995: 212). “Weber’in yargısına göre amaçlar, rasyonel bir şekilde ve iyi hesaplanmış hareketler izlenerek takip edilmektedir” (Ritzer, 2011: 124). Weber tarafından tanımlanan ikinci tür rasyonel eylem, ‘inanç veya değer yönelimli rasyoneliktir’: “Bu tür etik, dini ve estetik değer sistemlerini içerebilecek içsel nedenlere bağlı olarak bir aktör tarafından gerçekleştirilen eylemleri içerir. Ancak eylemlerin başarıya götürüp götürmeyeceği yargılanmaz” (Weber, 1968: 247). Bir başka tipoloji ise Weber’in üçüncü yaklaşımı olan ‘duygusal akılcılık, rasyonel eylemi’: “Weber, bu türün kişinin duygusal yönelimi, hisleri veya duyguları tarafından belirlendiğini açıklamıştır. Ayrıca, bu tür bir rasyonalitenin, anlamlı olarak kabul edilebilecek şeyin orta konumunda olduğunu vurgulamıştır” (Pampel, 2007: 33). Rasyonellik anlayışında Weber için sosyal eylemleri yorumlamanın son türü, ‘geleneksel rasyonalitedir’. Bu, “belirli bir toplumdaki mevcut normlar veya alışkanlıklar tarafından belirlenir” (Farganis, 2008: 56). Weber, “(...) bazı insan eylemlerinin zaman içinde öğrendikleri tarafından kontrol edildiğini ve belirli bir şekilde yapmayı seçtiği için değil, nasıl yapılmasının beklendiğini düşündüğü için hareket ettiğini” (Weber, 2019: 36) savunmuştur.

Ancak Weber, “ortamdaki eylemleri anlamada tek bir türün kullanılamayacağını; bunun yerine, çeşitli rasyonalite türlerinin entegrasyonu insanlar arasında yaygın” (Ritzer & Goodman, 2003: 110) olduğunu söylemektedir. Ayrıca, “Weber, ilk iki tür rasyonalitenin sosyal eylemlerin yorumlanmasında en yaygın ve güvenilir olduğunu, duygusal ve geleneksel rasyonalitelerin ise ilk ikisinin ayrıntıları olarak kabul edilmesi gerektiğini” (Pampel, 2007: 33) olduğunu savunmuştur. Eleştirel bir bakış açısından, Weber’in sosyal eylemleri sınıflandırmasının hem bazı güçlü yanları bulunmaktadır. Olumlu olarak, önerilen rasyonalite türleri, birey davranışlarını yorumlamanın kolay bir yolunu sağlamaktadır. Weber, ayrıca rasyonaliteyi yorumlamanın dört türünün yanı sıra sosyal eylemler içinde dört tür önermektedir. Bu türler şunlardır:

⁴ Püritenler, 16. ve 17. yüzyıllarda İngiltere Kilisesi’ni Roma Katolik uygulamalarından arındırmaya çalışan ve İngiltere Kilisesi’nin tamamen reforme edilmediğini ve daha Protestan olması gerektiğini savunan İngiliz Protestanlar. Bkz: Miller, R. M. (2008). The Greenwood Encyclopedia of Daily Life in America. ABC-CLIO. ISBN 978-0313065361.

(...) pratik, teorik, maddi ve biçimsel rasyonalite. Çalışmaların çoğu, Weber'in daha çok tarihsel gelişmelerin anlaşılmasına odaklanan ve buna katkıda bulunan biçimsel rasyonalite ile ilgilendiğine işaret ediyor. Bu süreç, Batı dünyasının dönüşümüne yardımcı olan rasyonalizasyona yol açmıştır (Pampel, 2007: 49).

Weber, Batılı devletlerde rasyonalizasyonun başarısını ve diğer ülkelerde etkili olamamasını şekillendiren tarihsel eğilimleri bilmek istiyordu. Bu nedenle çalışmalarında Batı'da rasyonalizasyona yol açan büyük bir güç olarak dini çalışmaları merkezine aldı. "Batı dünyasındaki Protestan etiği, onun rasyonalizasyonuna önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Weber, Protestan etiğinin yoğun olduğunu ve dünyanın bu bölgesinde nihai olarak kapitalizmin ortaya çıkmasına neden olduğunu iddia etmektedir" (Farganis, 2008: 46). Bu nedenle Weber'in rasyonelleştirme fikri, toplumsal yargılama prosedürlerine ve araç-amaç etkinliğine göre artan bir organizasyon olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, çeşitli kurumlara, yasalara, hükümetlere vb. belirli amaçlar veya hedefler atandıkça toplum giderek belirledikleri yasa veya yolları izleyerek bu amaçlara ulaşmak için yeni araçları optimize etmeye çalışırlar. Ayrıca, Weber'in rasyonalite teorisi, insan ilişkilerinde meşru tahakküm güçleri üzerine yoğunlaşmaktadır. "Weber üç temel otorite tipi/yapısı geliştirmiştir; geleneksel, karizmatik ve rasyonel-yasal" (Sica, 2004: 105). Üç tür otoriteden Weber rasyonel-yasal yapıyı, özellikle de organize edilme şeklini anlamakla daha çok ilgilenmektedir. "Rasyonel-yasal otorite, bürokratik bir biçimde örgütlenmektedir" (Ritzer, 2011: 125). Weber, bu tür ampirik tahminler yoluyla rasyonelleştirmeyi geliştirmektedir. Weber'e göre,

Devlet, tek amacı yasaları uygulamakta olan geniş bir işgücü istihdamı sağlamaktadır. Biz buna devlet bürokrasisi diyoruz. Vatandaşlar hakkında doğum ve ölüm tarihlerinden gelir kayıtlarına, evlilik ve boşanma kayıtlarına ve aradaki her şeye kadar mümkün olduğunca çok veri toplarlar. Daha sonra bu verileri yasaları uygulamak için kullanırlar (Weber, 2019: 14).

Bu nedenle her türlü organizasyonun kuralları ve belirlenmiş yasaları kontrol edilmektedir. Weber, "(...) ulus-devletin, para hareketini (yani vergi dairelerini) izlemek için bürokratlar görevlendirerek, kanunlar çıkararak ve bir yargı sistemi işleterek rasyonel-yasal otoriteyi kullandığını" (Giddens ve Held, 1968: 76-77) belirtmektedir. Modern batı toplumunda ortaya çıkan başlıca örgütlenme tiplerinden biri bürokrasi veya bürokratik yönetim olarak ortaya çıkmaktadır. "Resmi örgütlerde rasyonel-yasal otoritenin gelişmesinin birincil yolu budur" (Hilbert, 1987: 70-86). Çünkü "düzene itaat edilmesinin salt dışsal olgusu, bizim anladığımız anlamda tahakkümü ifade etmek için yeterli değildir; emrin geçerli bir norm olarak kabul edilmesi gerekir" (Weber, 2019: 22). Özetle, modern toplumda bürokratik örgütlerin hakimiyeti, toplumu örgütlemenin bir yolu olarak biçimsel rasyonalitenin etkinliğini göstermektedir. Öte yandan geleneksel otorite, yerleşik toplumların uygulamaları ve normları aracılığıyla ortaya çıkan inanç sistemleriyle ilgilidir. "Belirli bir otorite, devam eden uygulaması nedeniyle meşru kabul edilir" (Pampel, 2007: 57). Bu tür bir otorite genellikle ataerkillik, feodalizm ve gerontokrasi⁵ ile ilişkilendirilir. Ayrıca bu otorite, olağanüstü yeteneklere sahip olduğu algılanan liderlere yönelik gelişen inancı ifade eder. "Liderin sahip olduğu güçler, her türlü otoritede merkezi bir rol oynadıkları için takipçileri tarafından tanınmalıdır" (Ritzer ve Goodman, 2003: 121). Bir çeşit karizmatik özelliklere sahip olan kuruluşlar çoğunlukla karizmatik bir lidere sahiptirler.

Karizmatik organizasyonlarda veya gruplarda en büyük zorluk, bir boşluk olması durumunda liderin değiştirilmesidir. Sonuç olarak, bu tür bir otorite altındaki örgütler, karizmanın rutinleştirilmesine ve dolayısıyla ya rasyonel-yasal otorite türünün ya da geleneksel otoritenin benimsenmesine başvurdular (Morrison, 1995: 271).

⁵ Gerontokrasi, bir varlığın yetişkin nüfusun çoğundan önemli ölçüde daha yaşlı liderler tarafından yönetildiği bir oligarşik yönetim biçimidir. Pek çok siyasi yapıda; yönetici sınıf içindeki güç yaşla birlikte birikir ve **en fazla gücü, en yaşlı bireyler** elinde tutar. En fazla gücü elinde bulunduranlar, resmi liderlik pozisyonlarında olmayabilirler, ancak genellikle olanlara hâkim olurlar. Basitleştirilmiş bir tanımla gerontokrasi, liderliğin yaşlılara ayrıldığı bir toplumdur. Bkz: Maddox, G. L. Atchley, R. C. Poon, L. W. Roth, G. S. Siegler, I. C. & Steinberg, R. M. (1987). The encyclopedia of aging. Springer. <https://doi.org/10.1177/0733464887006004>.

Weber'e için rasyonalizasyon, başta ekonomi, din, hukuk, sanat ve kent olmak üzere hemen her alanda kök salmış ve böylece modern insan yaşamını etkilemiştir: Batı'daki modern rasyonalizasyon, rasyonel-yasal otoritenin yanı sıra dini, ekonomik etik ve kapitalizm tarafından geliştirilmiştir. "Weberci sosyolojiye göre moderniteden sorumlu olan rasyonalizasyon sürecidir" (Sica, 2004: 124). Weber, rasyonalizasyon süreci ile dünyanın büyüünün bozulması arasında doğrudan bir bağ olduğunu savunmuştur. Büyünün bozulması, dünyayı gizemden, büyüden ve diğer ruhsal güçlerden arındırma süreci olarak tanımladı" (Morrison, 1995: 303). Dini bir bakış açısından rasyonalizasyon sekülerleşmenin eşdeğeri olarak görülmektedir. Bu, "(...) çoğu sosyal sektörün ve uygulamanın din ve kurumları tarafından kontrol edilmediği anlamına gelir. Dünyanın sayısız tanrıdan arındırılması, sekülerleşme ve rasyonelleşme süreci, bilim ve kapitalizmin ortaya çıkışıyla hızlandı" (Ritzer ve Goodman, 2003: 137). Bu bağlamda Weber'in bu süreci, dünyayı daha boş hale getirecek olan modernite için tanımlayıcı bir özellik olarak görülmektedir. "Weber için dünyanın rasyonalize edilmesi süreci durdurulamazdı çünkü süreç Batı'da başlamış olmasına rağmen, etkisi o zamandan beri neredeyse her yerde hissedilmektedir" (Morrison, 1995: 277). Bunun nedeni, rasyonalitenin insan duygularını, gelenekleri, duygusal insani bağları ve gizemi dikkate almamasında yatmaktadır: Bunun yerine, insan ilişkilerinde ekonomik ilişkilere, kişisel olmayan ilişkilere ve profesyonelleşme olarak adlandırdığı uzmanlık yönelimlere bakılmaktadır. "Weber, geçmişte toplumsal dokuyu bir arada tutan değerlerin, yakın geçmişte rasyonelleşme sürecinin bir sonucu olarak azaldığını düşünmektedir" (Ritzer ve Goodman, 2003: 149). Biçimsel olarak modern yaşam daha çok *büyü bozmaya* ve rasyonalize etmeye yönelmektedir. Weber'in süreci belirlediği süreçlerden bazıları şunlardır; Protestanlık, ekonomik sistemler, demokrasi ve toplumun bürokratik örgütlenmesidir. Weber'in çalışmalarında modern hayata geleceğinin statüsü, sınıf ve parti/iktidar entrikalarında yattığı da görülmektedir. Bu nedenle, Weberci bir bakış açısından, modern zamanların rasyonalizasyon ve entelektüelleştirme süreçleri tarafından şekillendirildiği sonucuna varılabilir.

Yeniden Büyülenme: Modernite ve Kapitalizmin Etiği

Weber'in çalışmalarında modernite, Batı toplumlarında modern bilimin, teknolojinin, ulus-devletlerin, para ekonomisinin, kapitalizmin ve sanayiciliğin ortaya çıkışına öncülük eden, insan düşüncesinde ve insan ilişkilerinde bir paradigma kaymasını temsil etmektedir. İnsan düşüncesindeki ve ilişkilerindeki bu değişim, yaşamları büyük ölçüde yeniden yapılandıran benzeri görülmemiş sosyo, ekonomik, politik koşullar üretmektedir.

Max Weber'in konferansındaki kehanet niteliğindeki "*Entzauberung der Welt*" (dünyanın büyüünün bozulması) sözü, Hamann'a göre, (2011: 48-72) "genellikle Batı sekülerleşmesinin belirli bir anlatısının kısaltması olarak kullanılmaktadır." Weber'in anlatısı meşhur bir statü kazanmakla beraber "*Düşüş Mitti*"nin⁶ (Cennet'ten kovulmanın) sekülerleştirilmiş bir versiyonu olarak güçlü bir yaratıcı çekiciliğe sahip oldu: Weber bir şekilde seküler güce düşüşü ima etse de aslında modern durumun sıkıntılarını açıklamaktadır. Lyson'a göre bu durum, (2014: 873-895) "(...) aydınlanmış özneler olarak kurtuluşumuz için gerekli olan "*Felix Culpa*"⁷ (mutlu hata)" olarak anlaşılmalıdır. Tüm bunlar bağlamında bu durum şu şekilde özetlenebilir:

(...) bilimin ve modern kapitalizmin yükselişi, geleneksel topluluk biçimlerinin yıkımıyla birleştiğinde, dünyayı gizeminden ve dolayısıyla anlamından arındırdı. Tanrı küçüldü, kayboldu ya da öldü. Doğa, vizyoner parıltısını kaybetti ve amaçsız bir mekanizma olarak açığa çıktı. İnsan

⁶ Stephen Mulhall'in *Sonbaharın Felsefi Mitleri* isimli kitabında insan hakkında düşünmeyi düşmüşlük kavramından kurtarma çabaları ve eleştirecekleri doktrinleri yeniden yazmak için kullandığı kavram. Bkz: Mulhall, S. (2007). *Philosophical Myths of the Fall*. Princeton University Press. ISBN: 9780691133928.

⁷ Felix culpa, "mutlu", "şanslı" veya "kutsanmış" anlamına gelen felix ve "hata" veya "düşme" anlamına gelen culpa kelimelerinden oluşan Latince bir sözcüktür. Katolik geleneğinde, çoğunlukla "mutlu hata" olarak çevrilir. Diğer çeviriler arasında "kutsanmış düşüş" veya "şanslı düşüş" yer almaktadır. Bkz: Judd, D. K. (2011). "The Fortunate Fall of Adam and Eve". (ed. Robert L). No Weapon Shall Prosper: New Light on Sensitive Issues. Deseret Book. p. 300. ISBN 978-0842527941.

hayatı hesaplanabilir, maddi güçlere indirgenmişti ve bunun bedeli, yaygın bir yabancılaşma, nihilizm ve can sıkıntısı duygusuydu. (Bennett, 2011, s.56).

Weber'e göre (2005: 13) "büyüsünü bozması nicel ilişkilerin, nitelikselin aksine Batı toplumlarında bilimin, ulus-devletlerin, para ekonomisinin, kapitalizmin ve sanayiciliğin yükselişinden bu yana baskın normlar haline gelmesinde yatmaktadır." Weber'e göre (2005: 53) "(...) dini bağlılık, genellikle zenginlik ve mülk peşinde koşma da dahil olmak üzere dünyevi meselelerin reddiyle birlikte gelir." Weber, teorisini açıklamak için *Benjamin Franklin*⁸'in etik yazılarından alıntı yapıyor:

Unutma, vakit nakittir. Emeğiyle günde on şilin kazanabilen ve yurt dışına çıkan veya o günün yarısında boş oturan biri, eğlencesi veya aylıklığı sırasında yalnızca altı peni harcarsa da bunun tek masraf olduğunu düşünmemelidir; ayrıca gerçekten beş şilin harcamış, daha doğrusu çöpe atmıştır. (...) Paranın üretken, üretici doğa olduğunu unutmayın. Para parayı doğurabilir ve onun çocuğu daha fazlasını doğurabilir vb. Dönen beş şilin altı, tekrar dönen yedi ve üç peni ve böylece yüz pound olana kadar. Ne kadar çok olursa, her dönüşü o kadar çok üretir, böylece kârlar daha hızlı ve daha hızlı artar. Damızlık domuzu öldüren, bininci nesle kadar onun bütün soyunu yok etmiş olur. Bir tacı öldüren, onun üretmiş olabileceği her şeyi, hatta onlarca poundu bile yok eder (Weber, 2005, s.53).

Bu etiğe göre, "modern toplumlarda giderek daha fazla para kazanmak, hayattan her türlü kendiliğinden zevk almaktan kesinlikle kaçınmakla birleştiğinde, her şeyden önce herhangi bir *eudaemonistik*⁹, *hedonist*¹⁰ deneyimlerden, tamamen yoksun kalmak anlamına gelmektedir" (Weber, 2005: 102). Böylece, ekonomik hayata egemen olan günümüz kapitalizmi, ihtiyaç duyduğu ekonomik özneleri, en uygun olanın ekonomik olarak hayatta kalması süreci aracılığıyla nasıl yaşayacağı konusunda eğitmektedir.

Artan makineleşme ve sermaye, kapitalizmin dinden soyutlanmasına olanak sağladı; çalışma zorunluluğu, üretkenlik çağrısı artık kapitalist toplumdaki herkes için bir çağrı halini aldı. Sonunda Batı kapitalizmi, insanın iş için var olduğu, tersi için var olmadığı bir noktaya ulaştı (Weber, 2002, s.132).

İnsanın, hayatına para kazanma hâkim olmaya başlayınca, ekonomik kazanç, artık maddi ihtiyaçları karşılama aracı olarak insana tabi olmaktan çıkmaktadır. Hennis, Weber üzerine temel çıkarımı "modern kapitalizmin yaşam tarzı ve bunun sonucunda yeni bir insanlık tipinin gelişimi üzerindeki belirleyici etkisi olduğunu öne sürmektedir" (Hennis, 1983: 131). Naif bir bakış açısıyla çok irrasyonel olan bu tersine çevirme, kapitalist etki altında olmayan tüm insanlara yabancı olduğu kadar, kesinlikle kapitalizmin önde gelen ilkelerinden birini ortaya koymaktadır. "Bu yeni insan tipi, tüm yaşamı boyunca etik temelleri olan önceden belirlenmiş bir kalıba sıkı sıkıya bağlı olarak hareket eder" (Hennis, 1983: 135). Böylece, ekonomik hayata egemen olan kapitalizm, ihtiyaç duyduğu ekonomik özneleri, en uygun olanın ekonomik olarak hayatta kalması süreci aracılığıyla eğitmekte ve seçmektedir. Günümüzün kapitalist ekonomisi, bireyin içine doğduğu ve kendisini ona, en azından bir

⁸ Franklin, ahlaki kirliliğin hayatın bir yönü olmadığı ortaya koymaya çalıştı. Benjamin Franklin'in 13 erdemi listelendiği küçük bir kitap ile erdemlerin karşılanıp karşılanmadığını görmek için kendi kendini inceledi. Bkz: Benjamin Franklin's Quest for Moral Perfection. (2022, August 25). Edubirdie. Retrieved May 12, 2023, from <https://edubirdie.com/examples/benjamin-franklins-quest-for-moral-perfection/>.

⁹ Aristoteles'in eserlerinde eudaimonia, eski Yunan geleneğinde en yüksek insan iyiliği için kullanılan terimdi. Bu durumun gerçekte ne olduğunu ve nasıl elde edilebileceğini düşünmek ve deneyimlemek, etik ve siyaset felsefesi dahil olmak üzere pratik felsefe-ihiyatın amacıdır. Bu nedenle, arete (çoğunlukla "erdem" veya "mükemmellik" olarak çevrilir) ve phronesis ("pratik veya etik bilgelik") terimleriyle birlikte Aristoteles etiğinde ve sonraki Helenistik felsefede merkezi bir kavramdır. Bkz: Stanford Encyclopedia of Philosophy. (Erişim tarihi: 25.04.2023). <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-ethics/>

¹⁰ Normatif veya etik hedonizm, insanların gerçekte nasıl davrandıklarıyla değil, nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgilidir: insanlar zevk peşinde koşmalı ve acıdan kaçınmalıdır. Bazen etik hazzın bir parçası olarak ele alınan aksiyolojik hazzlık, yalnızca hazzın içsel değerine sahip olduğu tezidir. Bkz: Internet Encyclopedia of Philosophy (erişim tarihi: 25.04.2023). <https://iep.utm.edu/paradox-of-hedonism/>

birey olarak, içinde yaşaması gereken şeylerin değışmez bir düzeni olarak sunan uçsuz bucaksız bir kozmostur.

Weber'in fark ettiği bilimsel rasyonalitenin yükselişı, sihrin ortadan kalktığı anlamına gelmez; rasyonel bir iş organizasyonuna yönelik eğilim, Protestan mezheplerinin (özellikle Kalvinizm) etik öğretilerinin istenmeyen bir sonucu olarak ortaya çıkan modern kapitalizmin özgül yönüdür. Weber, sermaye ve emeğin ayrılmasının neden olduğu tarihteki radikal bir süreksizliğe ilişkin Marksist bakış açısına yaklaşmaktadır. (Marx, 1973: 474-489). Weber için de böyle bir ayrılığın önemi, daha önce hiçbir tarihsel çağda olmadığı gibi, insan ilişkilerinin ekonomik ve politik yaşam üzerindeki Batı kapitalizminin ayırt edici özelliği gibi görülmektedir. Weber, toplumsal farklılaşma sürecinin bir parçası olarak sekülerleşmenin, "akılın feda edilmesini" (Weber, 2019: 316) kesin bir şekilde reddederek, "(...) bu dünyanın siyasi idealler, sanat, güzellik, cinsellik aşk ve yaşam gibi irrasyonel değerlerinden istifa etmektedir" (Weber, 2019: 312). Bu nedenle Weber'in farklılaşma süreci ona tek taraflı, tek çizgili bir sekülerleşme süreci yerine daha zengin nüanslar sunmaktadır. Wallace (1978: 315) "Weber'e göre, kişinin sarsılmaz inanç duygusu, günlük yaşamın ya da bir görev olarak yaşamın son derece metodik ve disiplinli bir şekilde yürütülmesinde ortaya çıkmaktadır." Bu açıdan bakıldığında, Weber'in farklılaşma süreci tezinin çarpıcı biçimde birbirine benzemeyen iki kehanetle sona ermesi mantıklı hale gelmektedir. Tanrı'nın sürgüne gönderilmesi, "(...) hayatlarımız üzerinde güç kazanmaya çabalayan ve tekrar (...)birbirleriyle sonsuz mücadelelerini sürdüren yeni tanrıların ve iblislerin dönüşünde doruk noktasına ulaşmaktadır" (Weber, 1946: 149). Bu koşullar altında, Weber'e göre, modern bir birey yalnızca kendi estetik dürtülerine ve keyfi inançlarına göre hareket etme eğilimindedir; "inançlarına göre hareket bile edemeyenlerin çoğu ya da Nietzsche üslubuyla mutluluğu icat eden son insanlar, bir makine çarkı gibi bir hayat sürüyor" (Weber, 1946: 152). Bireyin modernite sorunu ister nesnel ister öznel değerlerin amaçsız ajitasyonu ile açıklansın, Weber bu iki imajı, başarısız olan modern bireylerin ataletine katkıda buldukları ölçüde tek bir sorun olarak görmektedir. Bu durum Wallace (1978: 319) "Weber için ilkeli ahlaki eylemde modern benliğin güçsüzleşmesi olarak tanımlanmaktadır." Weber'in Batı modernitesinin dini temelleriyle ilgili ünlü tezi, "*Püriten kader doktrini*"¹¹ yorumu da dahil olmak üzere tartışılmaya devam etse de Batı modernliğinin temel faktörleri olarak rasyonalizasyon, farklılaşma ve büyüünün bozulmasına ilişkin beyanları modernitenin sosyolojik kanonun ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Weber'e göre (2002: 128), "pratikte yaşam davranışlarının yerini, tarihsel olarak Püriten meslek etiğiyle doruğa ulaşan birleşik bir anlam ve değer sistemi yer almıştır." Weber (2002: 60) "kapitalizmin ruhunun dinsel temellerinin kaybının, mekanize sanayiye karşı bir tür gönülsüz köleliğe yol açtığından" yakınmaktadır.

Püriten bir meslek (çağrı) uyarınca çalışmak istiyordu; biz ise buna zorunluyuz. Nitekim çilecilik, manastır hücrelerinden günlük yaşama taşındığında ve dünyevi ahlaka egemen olmaya başladığında; modern ekonomik düzenin muazzam kozmosunun inşasında üzerine düşeni yapmıştır. Bu düzen artık; yalnızca doğrudan ekonomik kazançla ilgilenenlerin değil, bu mekanizmanın içine doğan tüm bireylerin yaşamlarını karşı konulamaz bir güçle belirleyen, makine üretiminin teknik ve ekonomik koşullarına sıkı sıkıya bağlıdır (Weber, 2002: 180).

Weber için Püriten dini fikirlerin Batı ekonomik sistemlerin gelişimini önemli ölçüde etkilemesi, Batı kültürünün benzersiz bir özelliği olarak yeniden büyülenmenin en önemli kısmını oluşturmaktadır; irrasyonel bir şey olarak bir kenara itilen din, modern laik dünyada birleştirici bir dünya görüşü olarak meşrulaşmaktadır. Bu meşrulaşma sonucu Weber'in yeniden büyülenme vizyonu, din ve bilimin kendi aracılığı ile tekrardan tezahür etmektedir.

¹¹Püriten etik ve fikirlerinin kapitalizmin gelişimini etkilediğini savunur. "Kapitalizmin ruhu", metafizik anlamdaki ruha değil, daha çok bir dizi değere, sıkı çalışma ve ilerleme ruhuna atıfta bulunur. Bkz: Weber, M. (2002). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism: and Other Writings* (trans. and ed. Baehr, P. & Wells, G. C.). Penguin. ISBN: 1101098473.

Sonuç olarak modern dünya aynı anda hem tek tanrılı hem de çok tanrılı hale geldi. Görünüşte kendisiyle çelişen bu modernite tasavvurunun altında yatan şey, modern insanlığın sorunudur; özgürlük ve ahlaki faillik kaybıdır. Büyünün bozulması ve yeniden büyülenme, kişinin kanaati için nesnel olarak belirlenebilir bir zemini olmayan bir dünya yaratmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma Weber'in Friedrich Schiller'den ödünç aldığı *dünyanın büyüünün bozulması* kavramının özeti niteliğindedir. Çalışma Weber'in aynı konu hakkında yaptığı birçok çalışma bağlamında ele alınabilir. Ancak Weber'in moderniteye ilişkin temel perspektifi, Batı toplumsal değişiminin altında yatan önemli süreçlere ilişkin Aydınlanma sonrası veya geç dönem görüşü olarak adlandırılabilir: Batı toplumsal değişimi ya da farklılaşma süreci Batı'nın bilimsel, politik ve ekonomik açıdan yenilenmesine ışık tutmaktadır. Bu nedenle Weber'in düşüncesi genel bir liberal yönelimi paylaşmaktadır. Weber'in modernlik imgesinde öne sürdüğü gibi büyü veya mistik durumlar etkisini kaybetmemiştir: Protestanlığın (özellikle Püriten ve radikal mezhepler arasında) sekülerleşmenin bir temizlik aşaması olarak ve ampirik bilimin, dünya gerçekliğinin dini versiyonlarını kendi açıklamalarıyla değiştirerek tekrar tekrar tezahür etmektedir. Özetle birey, aydınlanmadan itibaren kültürel alan başta olmak üzere birçok alanda (ekonomi, politika, sanat, inanç, mekân vb.) dünyayı büyü ve büyülenmiş olarak görmenin çeşitli yeni yollarına sahip olmuştur.

Genel çerçeveye baktığımızda; yeniden büyüleme, Batı modernitesinin ana süreci olan rasyonalizasyona her ne kadar ters düşüyor olsa da moderniteyi tüm boyutlarıyla anlamak için bu süreci analitik ve ampirik olarak ele almak gerekmektedir. Moderniteye tek boyutlu olarak değil, diyalektik olarak yaklaşmak gerekmektedir; modernitenin dinamizmine dair daha yeterli bir teorik anlayış için karşı süreçleri (kapitalizm, din vs.) odak noktasına getirmek gerekmektedir.

Son olarak rasyonelleşme, farklılaşma ve dünyevileşme gibi değişim dinamikleri insanın kurtuluşunu ima eden özellikler değildir; aksine yeni hiyerarşik kontrol biçimlerine, duyarsızlaşmaya, fiziksel ve sosyal çevrenin homojenleşmesine yol açmışlardır. Bu durum ise bir karşı denge olarak moderniteyi Weber'in "*demir kafes*" metaforu tarafından tasavvur edilen 'durağanlığa' götürmektedir.

Kaynakça

Bennett, J. (2011). *The Enchantment of Modern Life: Attachments, Crossings, and Ethics*. Princeton University Press. ISBN: 9780691088136.

Brown, P. (1999). *Late Antiquity: A Guide to the Postclassical World*. Harvard University Press. ISBN 978-0-674-51173-6.

Farganis, J. (2004). *Readings in social theory: the classic tradition to post-modernism*. (4th ed. Farganis, J.). McGraw-Hill. ISBN: 0070199469.

Giddens, A. & Held, D. (1982). *Classes, Power, and Conflict: Classical and Contemporary Debates*. Palgrave. ISBN-10: 0333322908.

Hamann, J. (2011). '*Bildung*' in German human sciences: the discursive transformation of a concept. *History of the Human Sciences*. 24. (5). <https://doi.org/10.1177/0952695111421865>.

Hennis, W. (1983). *Max Weber's Central Question*. *Economy and Society*. 12(2). <https://doi.org/10.1080/03085148300000012>.

Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2002). *Dialectic of enlightenment: Philosophical fragments* (G. Schmid Noerr & E. Jephcott, Trans.). Stanford University Press. ISBN: 0-8047-3633-2.

- Jones, B. A. (2017). *The oldest trick in the book: Narrative explorations of oppression and resistance in Exodus*. Review & Expositor. 114. (2). <https://doi.org/10.1177/0034637317701094>.
- Judd, D. K. (2011). "The Fortunate Fall of Adam and Eve". (Ed. Robert L). No Weapon Shall Prosper: New Light on Sensitive Issues. Deseret Book. p. 300. ISBN 978-0842527941.
- Lyons, S. (2014). *The HE Disenchantment/re-enchantment Of The World: Aesthetics, Secularization, and The Gods Of Greece From Friedrich Schiller To Walter Pater*. Modern Humanities Research Association. Vol. 109, No. 4. <https://doi.org/10.5699/modelangrevi.109.4.0873>.
- Maddox, G. L. Atchley, R. C. Poon, L. W. Roth, G. S. Siegler, I. C. & Steinberg, R. M. (1987). *The encyclopedia of aging*. Springer. <https://doi.org/10.1177/0733464887006004>.
- Marx, K. (1973). *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy*. (Trans. M. Nicolaus). Harmondsworth: Penguin. ISBN-100140445757.
- Miller, R. M. (2008). *The Greenwood Encyclopedia of Daily Life in America*. ABC-CLIO. ISBN 978-0313065361.
- Morrison, K. (1995). *Marx, Durkheim, Weber: Formations of Modern Social Thought*. SAGE Publication. ISBN-10: 0803975635.
- Mulhall, S. (2007). *Philosophical Myths of the Fall*. Princeton University Press. ISBN: 9780691133928.
- Oakes, G. (1977). *The Verstehen Thesis and the Foundations of Max Weber's Methodology*. History and Theory. Vol. 16, No. 1. <https://doi.org/10.2307/2504575>.
- Pampel, F. C. (2007). *Sociological Lives and Ideas*. Paperback. ISBN-10: 0-7167-7915-3.
- Plantinga, A. (1974). *God, Freedom, and Evil*, William B. Eerdmans Publishing Company. ISBN: 100802817319.
- Ritzer, G. & Goodman, D. J. (2003). *Modern Sociological Theory*. McGraw-Hill. ISBN: 0072825782
- Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory*. McGraw-Hill. ISBN: 978-0-07-811167-9.
- Schaff, P. (2008). *The Principle of Protestantism as Related to the Present State of the Church*. "Publication Office" of the German Reformed Church. 1845. Original source: Harvard University. ISBN: 0524031053.
- Sica, A. (2004). *Max Weber and the New Century*. Transaction Publishers. ISBN 1412828236.
- Wallace, M. D. (1978). "Anticritical Last Word on The Spirit of Capitalism," by Max Weber. American Journal of Sociology. Vol. 83, No. 5. <https://www.jstor.org/stable/2778188>.
- Weber, M. (1949). "Objectivity in Social Science and Social Policy". Methodology of the Social Sciences. (Ed. and trans. E. A. Shils and H. A. Finch). New York: Free Press. ISBN9781315124445.
- Weber, M. (1991). *From Max Weber: Essays in Sociology*. (Ed. Gerth, H. Heinrich, H. Gerth, Mills, W. C.). Psychology Press. ISBN: 0415060567.
- Weber, M. (2002). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism: and Other Writings* (ed. Baehr, P. & Wells, G. C.). Penguin. ISBN: 1101098473.
- Weber, M. & Fowkes, B. (1895) "The Nations State and Economic Policy (Freiburg Address)" in Weber: Political Writings. (Ed. and trans. P. Lassman & R. Speirs). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1080/03085148008538611>.
- Weber, M. (1968). *The Religion of China*. (Ed. Gerth, H. H. & Yang, C. K.). First Free Press Paperback Edition. ISBN-10: 0029344506.

Weber, M. (1975). *Roscher and Knies: The Logical Problems of Historical Economics*. (Trans. Oakes, G.). New York: Free Press. ISBN-10: 0029340500.

Weber, M. (1991). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Harper Collins. ISBN-10: 1603866043.

Weber, M. (1995). *Religious Rejections of the World and Their Directions*. *The sociology of religion*; 1. 80-116.

Weber, M. (2019). *Economy and Society*. (Ed. Tribe, K.). Harvard University Press. ISBN: 0674916549.